

کارگاه آموزشی خانواده ، جمعیت و سیاست گذاری

تحولات خانواده معاصر با تأکید بر ازدواج و طلاق

دکتر شهلا کاظمی پور

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

دی ۱۴۰۱

skazemipour@gmail.com

رسالة محمد بن عبد الله

مقدمه

خانواده نهاد اجتماعی سازنده ای است که از طریق یک قرارداد اجتماعی بنام ازدواج، تشکیل می شود. و در بین تمامی نهادها و سازمان های اجتماعی، نقش و اهمیت خاص و بسزایی دارد. خانواده، در دهه های اخیر تغییرات مهمی را تجربه کرده است. این تغییرات ریشه در طیفی از تحولات گسترده فکری، فرهنگی و رفتاری دارد. مانند ارزشمندی روابط عشق و دوستی بجای ازدواج های سنتی، شکل گیری و رواج الگوهای جدیدی از روابط جنسی بجای الگوی سنتی روابط بین دو جنس در یک واحد خانوادگی، افزایش نرخ طلاق و افزایش شمار "همبashi" ها

مقدمه

تحولات و تغییرات فوق به پیچیده تر شدن ساختار خانواده، ازدواج های مجدد و بالا رفتن شمار خانواده های ترکیبی و افزایش سهم خانواده های تک سرپرست یا خانواده های با سرپرستی مجردان منجر شده است.

به اعتقاد ویلیام گود (۱۹۶۳)، ریشه اصلی تغییرات بنیادین در وضعیت خانواده معاصر را باید در مظاهر نوگرایی مانند: صنعتی شدن، شهرنشینی و توسعه دستگاه های پیشرفته ارتباطات و حمل و نقل جستجو کرد. گود از وقوع " انقلاب جهانی در خانواده"، نام برده است.

بیان مسئله

مطالعات انجام شده در کشورهای غربی نشان می دهد که عواملی چون کاهش مرگ و میر نوزادان ، ارتقاء برنامه های بهداشت باروری در دوره پس از جنگ دوم جهانی و تغییر و تسهیل قوانین طلاق، زمینه ساز تحولات در نهاد خانواده بوده است. در دهه های اخیر، جهانی شدن فرهنگ و روابط اقتصادی از طریق شبکه های ارتباطی و مهاجرت، به انتشار گسترده تر الگوهای جدید روابط خانوادگی در سراسر جهان انجامیده است، آنچنانکه امروزه شاهد شکل گیری اشکال جدیدتری چون : "خانواده های پراکنده " و "خانواده های الکترونیکی " نیز در جهان هستیم که تنها از طریق ابزارهای ارتباطی و تکنولوژی های مدرن دور هم جمع می شوند. افزایش شمار خانواده های تک سرپرست که غالب آنها زن سرپرست هستند نیز " زنانه شدن فقر " را در پی دارد.

بیان مسئله

در گذشته های دور، آن هنگام که خانواده خود یک واحد تولید اقتصادی به شمار می رفت، ازدواج به منزله یک قرارداد کاری بود و مهمترین کارکرد خانواده پس از مشارکت در نیروی کار و تولید، تلاش در جهت افزایش شمار نیروی کار از طریق فرزند آوری بود. اما در قرن بیستم و در پی تغییر مناسبات بازار کار و فعالیت اقتصادی از یک سو و تسهیل قوانین طلاق از دیگر سوی، تنها توجیه باقیمانده برای ازدواج زن و مرد، تطابق احساسات و تمایل به ارضاء عواطف در یک رابطه صمیمانه معرفی شده است،

بیان مسئله

در ۲۵ سال آخر قرن بیستم ، جهان شاهد بروز تحولات اساسی در ساخت جمعیتی خانواده ها بویژه در زمینه تشکیل و گسست آنها بوده است. یکی از وجوه مهم این تغییرات که لوئیس و کرنان ، آن را در عبارت: "جدایی فزاینده رابطه جنسی از ازدواج و فرزندآوری" ، بیان کرده اند، نشانگر آن است که مرزهای تعاریف پیشین در باره خانواده به طور اساسی تغییر کرده است.

شایان ذکر است که تحولات یاد شده در زمینه خانواده و روابط خانوادگی خاص کشورهای غربی نیست و موارد مهمی از آن، با کمی تفاوت در دیگر کشورهای جهان، از جمله در کشور ایران نیز ملاحظه می شود.

بیان مسئله

. نهاد خانواده در ایران طی چند دهه اخیر ، با تغییرات مهمی، مانند: تغییر در شکل گیری ازدواج و تشکیل خانواده، افزایش سن ازدواج، کاهش میزان ازدواج، افزایش مجرد قطعی، تغییر در دایره همسر گزینی، تغییر در معیارهای همسر گزینی، افزایش طلاق و تغییر در ایستارهای فرزند آوری روبرو بوده است. بسیاری از صاحب نظران، تغییرات نهاد خانواده را تنها نتیجه تغییر در وضعیت اقتصادی و ساختار نهادی جامعه ندانسته، بلکه معتقدند، این تحولات از تغییرات فرهنگی و اجتماعی سر چشمه می گیرند.

بیان مسئله

نتایج تحقیقات انجام شده در ایران، در مورد تحولات خانواده طی دو دهه اخیر، بیانگر برخی از تحولات عمده خانواده در کشور هستند، مانند: تغییرات خانواده به لحاظ شکل، به سوی خانواده هسته‌ای، به لحاظ همسرگزینی به سوی گسترش دایره اختیار دختران و پسران در انتخاب همسر، به لحاظ دوام ازدواج به سوی آسیب پذیری بیشتر، کاهش نرخ ازدواج، افزایش میانگین سن ازدواج و افزایش نرخ طلاق است

نظریات مربوط به تحولات خانواده

تحولات جهانی نهاد خانواده در قالب سه نظریه عمده: "نظریه نوسازی"، "نظریه گذار جمعیتی دوم" و "نظریه پست مدرن"، قابل تبیین و تحلیل است.

نظریه نوسازی

ویلیام گود (۱۹۶۳)، با مطرح کردن ایده انقلاب جهانی در الگوهای خانواده، به گستره تأثیرات نوسازی بر خانواده و الگوهای ازدواج اشاره می کند و معتقد است که فرایند نوسازی در سطوح مختلف فردی و اجتماعی، نهاد خانواده و ابعاد آن را به شدت تحت تأثیر قرار می دهد.

نظریات مربوط به تحولات خانواده

گیدنز، بیان می کند: "جهانی شدن، منجر به بهره‌گیری مشترک از مدرنیته است و محصول آن محسوب می‌شود"، و می‌توان تأثیر جهانی شدن بر خانواده را به صورت تقابل «سنت و مدرنیته» و با تعمیم مدرنیته و ابعاد آن به ساختار و ویژگی‌های خانواده، تحلیل و بررسی کرد. مدرنیته، یعنی خرد باوری و تلاش برای بخردانه کردن هر چیز، شکستن و ویران‌گری عادات‌های اجتماعی و باورهای سنتی، همراه با پشت سر نهادن ارزش‌ها، حس‌ها، باورها و دریک کلام، شیوه‌های مادی و فکری زندگی کهن

نظریات مربوط به تحولات خانواده

بر اساس دیدگاه نوسازی، در جریان نوسازی و جهانی شدن، بواسطه تغییراتی مانند: شهرنشینی، کاهش نفوذ نظام خویشاوندی، تحرک جغرافیایی، گسترش تکنولوژی، اشتغال زنان خانواده به یک واحد هسته ای که بر فردگرایی استوار است تبدیل می شود. این فردگرایی، فرایند تصمیم گیری را طولانی تر می کند. ازدواج های با انتخاب آزاد، معمولاً با سنین ازدواج بالاتر همبسته اند. گسترش تحصیلات عمومی و فراهم کردن امکان حضور در فعالیت های بیرون از خانه، انتظار از روابط زناشویی و ازدواج و نحوه انتخاب همسر را تحت تأثیر قرار می دهد. موقعیت بهبود یافته زنان با افزایش سن ازدواج، کاهش فاصله سنی بین زوجین، افزایش قدرت تصمیم گیری در خانواده و کاهش باروری همراه است

نظریات مربوط به تحولات خانواده

در جامعه جدید صنعتی، الگوهای خانواده و ازدواج تغییر می کند. برخی از دگرگونی ها عبارتند از: رواج ازدواج های غیر خویشاوندی، تغییر الگوی خانواده از گسترده به هسته ای، افزایش نقش زنان در تصمیم گیریهای

خانوادگی، عادی شدن طلاق، کاهش محدودیت در روابط بین دو جنس مخالف، گسترش همسرگزینی آزاد و مبتنی بر عشق و علاقه

نظریات مربوط به تحولات خانواده

نظریه گذار جمعیتی دوم

تحولات رخ داده در سطح خانواده از طریق نظریه "گذار جمعیتی دوم" نیز قابل تبیین است.

گذار جمعیتی اول و دوم به دو مدل مختلف خانواده اشاره دارند. به نحوی که مدل خانواده بورژوا که در پس اولین گذار جمعیتی قرار داشت، در گذار جمعیتی دوم جایش را به مدل خانواده فردگرایانه می دهد. در واقع، درحالیکه در جریان گذار جمعیتی اول، خانواده به صورت نهادی نیرومندتر ظاهر می شد، تضعیف خانواده، نماد گذار جمعیتی دوم تلقی می شود. در بیان ویژگیهای خانواده در گذار جمعیتی دوم به مواردی از قبیل: افزایش میانگین سن در اولین ازدواج؛ کاهش نسبت افراد ازدواج کرده، افزایش طلاق (طلاقهای اوایل ازدواج)، کاهش میزان ازدواج های مجدد متعاقب طلاق و بیوگی، کاهش بیشتر فرزندآوری متأثر از به تأخیر انداختن آن و افزایش سن والد شدن، افزایش فرزندآوری خارج از ازدواج، افزایش بی فرزندی قطعی در میان زوجین، افزایش نیازهای سطح بالاتر، از قبیل، استقلال فردی و خودشکوفایی، و همچنین افزایش همانندی در نقشهای جنسیتی و استقلال اقتصادی زنان اشاره می کنند

نظریات مربوط به تحولات خانواده

رویکردهای پست مدرن

خانواده پست مدرن خانواده شهرنشین است. بدین معنا که مرزهای میان خانه و کارخانه، زندگی خصوصی و عمومی، کودکی و بزرگسالی، انعطاف پذیر می شود. مردمان زیادی در خانه کار می کنند و از طرف دیگر بسیاری از کارخانه ها دارای امکانات مراقبت از کودکان هستند. در این میان کودکان مستعد به نظر می رسند و می توانند با همه فراز و نشیب های زندگی دست و پنجه نرم کنند. چنین کودکانی نیاز دارند که از سنین اولیه کودکی، بتوانند با مواردی همچون مراکز بیرون از خانه، طلاق والدین و مشاهده صحنه های خشونت بار در خیابانها، سازگاری یابند. با ورود به دوره پست مدرن، افراد ترجیح می دهند بیشتر به نیازهای شخصی بپردازند و اگرخواسته های دو فرد در قالب یک پیوند مشترک برآورده شود، بر ازدواج و تشکیل خانواده اقدام می کنند، در غیر این صورت ضرورتی برای تشکیل چنین پیوندی نمی بینند.

نظریات مربوط به تحولات خانواده

بر اساس سه نظریه ارائه شده (نظریه نوسازی ، نظریه گذار جمعیتی دوم و نظریه پست مدرن) در مورد تحولات جهانی نهاد خانواده،

مهمترین تغییرات خانواده در دوران معاصر عبارتند از : تغییر الگوی خانواده از گسترده به هسته ای ، رواج ازدواج های غیر خویشاوندی،

افزایش میانگین سن در اولین ازدواج، کاهش نسبت افراد ازدواج کرده، عادی شدن طلاق، افزایش طلاق، افزایش نقش زنان در تصمیم گیریهای خانوادگی، کاهش محدودیت در روابط بین دو جنس مخالف، گسترش همسرگزینی آزاد و مبتنی بر عشق و علاقه. که جهانی شدن و بهره گیری مشترک از مدرنیته، فرآیند صنعتی شدن و تغییر در نگرشها و جهان بینی ها از مهمترین عوامل این تغییرات در خانواده می باشند.

تحول برخی از شاخص های توسعه

بر اساس نظریه های مرتبط با تحولات خانواده، یکی از مهمترین عوامل موثر بر این تغییر و تحولات، نوسازی و مدرن شدن می باشد. در ایران هم طی ۵۰ سال اخیر، زمینه های مدرن شدن فراهم شد. برخی از مهمترین شاخص های جمعیتی که با تغییرات اساسی در ایران روبرو بودند، عبارتند از میزان شهرنشینی، میزان باسوادی و درصد افراد دارای تحصیلات عالی. در این مطالعه روند تحولات این سه شاخص، طی سالهای ۹۵-۱۳۵۵، به شرح جدول ۱ نمایش داده شده است.

تحول برخی از شاخص های توسعه

جدول 1. شاخص شهرنشینی، باسوادی و افراد دارای تحصیلات عالی در ایران به تفکیک جنس در سالهای 1355-1395

شاخص	جنس	1355	1365	1375	1385	1390	1395	نسبت افزایش طی سال های 1355-95
ضریب شهرنشینی	مرد و زن	47/0	54/3	61/3	68/4	71/4	74/0	1/6
	مرد	58/9	71/0	84/7	88/5	88/7	91/0	1/5
درصد باسوادی	زن	35/5	52/1	74/2	80/3	81/1	84/2	2/4
	مرد	2/5	5/7	8/2	9/8	16/1	21/7	8/7
درصد افراد دارای تحصیلات عالی	زن	1/6	3/2	4/9	7/4	15/0	21/8	13/6
	مرد	1197	1694	3297	10525	14451	17345	14/5
مقابل هر 100 هزار نفر جمعیت	زن	458	660	1391	9009	13498	16915	36/9
	مرد	1197	1694	3297	10525	14451	17345	14/5

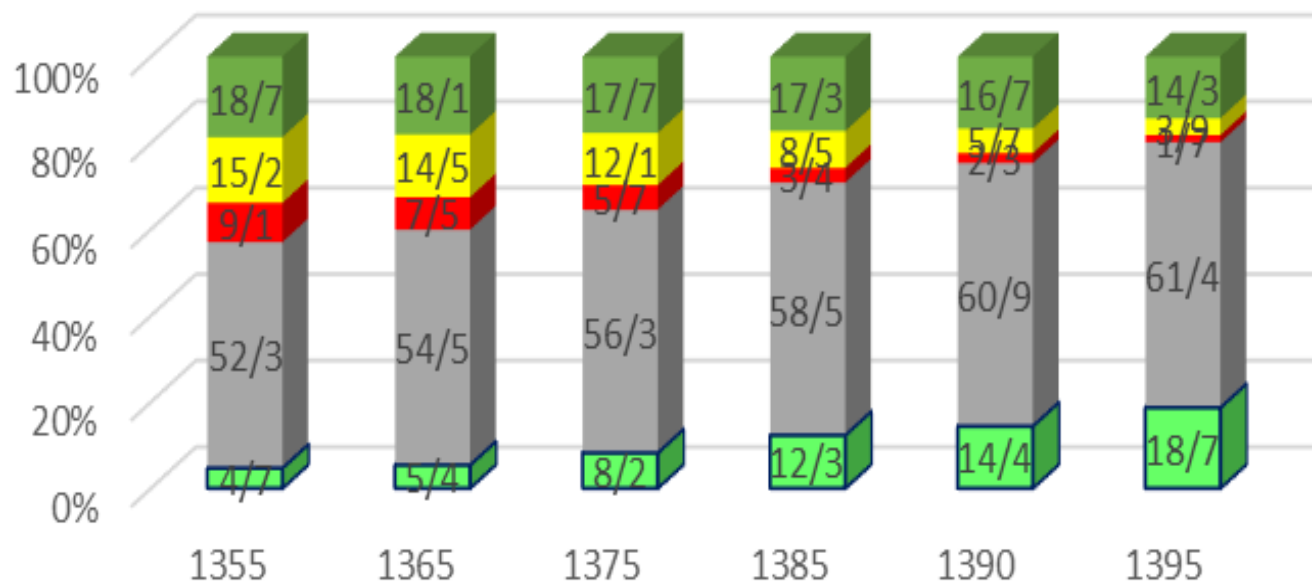
ماخذ. محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری سالهای 1355 الی 1395

تطور اشکال خانواده

یکی از تحولات ساختاری خانواده، گذار آن از خانواده گسترده به سمت خانواده هسته ای است. در ایران از حدود سال ۱۳۰۰ به همراه کاهش تدریجی مرگ و میر، گذار جمعیتی اول آغاز گردید که تا سالهای اخیر ادامه داشته است. طی دهسال اخیر، شواهد ورود جمعیت ایران به گذار جمعیتی دوم قابل مشاهده است. ساختار خانواده نیز چنانکه نمودار شماره ۱ نشان می دهد با تغییر و تحول همراه است. در گذشته سهم خانواده های گسترده بالا بوده که بتدریج از درصد این نوع خانواده ها کاسته شده و در عوض سهم خانواده های هسته ای (زن و شوهر بدون فرزند و با فرزند) سیر فزاینده داشته است. تغییر مهم دیگر در ساختار خانواده ی ایرانی، کاهش میانگین تعداد اعضای خانواده است که از حدود ۵/۵ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۳/۵ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. این کاهش عمدتاً به دلیل کاهش تعداد متوسط فرزندان خانواده ها است.

تطور اشکال خانواده

نمودار 1. توزیع خانواده ها در ایران بر حسب انواع آن در سالهای 95-1355

زن و شوهر بدون فرزند

زن و شوهر با فرزند

زن و شوهر با فرزندان ازدواج کرده و نوه ها

زن و شوهر با فرزندان ازدواج کرده بدون نوه

سایر انواع خانواده

تحولات شاخص های ازدواج

۱ - سن ازدواج

یکی از شاخص های مورد مطالعه در ازدواج، میانگین سن ازدواج می باشد. این شاخص برای مردان و زنان در سالهای ۹۵-۱۳۵۵ مورد محاسبه قرار گرفته و نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است.

میانگین سن ازدواج مردان و زنان طی سالهای ۹۹-۱۳۵۵ با افزایش همراه بوده و برای مردان از ۲۴/۱ سال در سال ۱۳۵۵ (با کمی کاهش طی دهه ۶۵-۱۳۵۵) به ۲۸/۱ سال در سال ۱۳۹۹ رسیده و برای زنان طی این سالها از ۱۹/۷ به ۲۴/۸ سال رسیده است. بنابراین می توان گفت که میانگین سن ازدواج مردان حدود ۴ سال و میانگین سن ازدواج زنان ۵/۱ سال افزایش یافته است.

تحولات شاخص های ازدواج

جدول ۲. روند تحولات میانگین سن ازدواج مردان و زنان و اختلاف سن زوجین در سالهای ۹۹-۱۳۵۵

سال	مرد	زن	اختلاف سن زوجین
۱۳۵۵	۲۴/۱	۱۹/۷	۴/۴
۱۳۶۵	۲۳/۸	۲۰/۱	۳/۷
۱۳۷۵	۲۵/۲	۲۲/۰	۳/۲
۱۳۸۵	۲۶/۲	۲۳/۲	۳/۰
۱۳۹۰	۲۶/۷	۲۳/۴	۳/۳
۱۳۹۵	۲۷/۴	۲۴/۰	۳/۴
۱۳۹۹	۲۸/۱	۲۴/۸	۳/۳

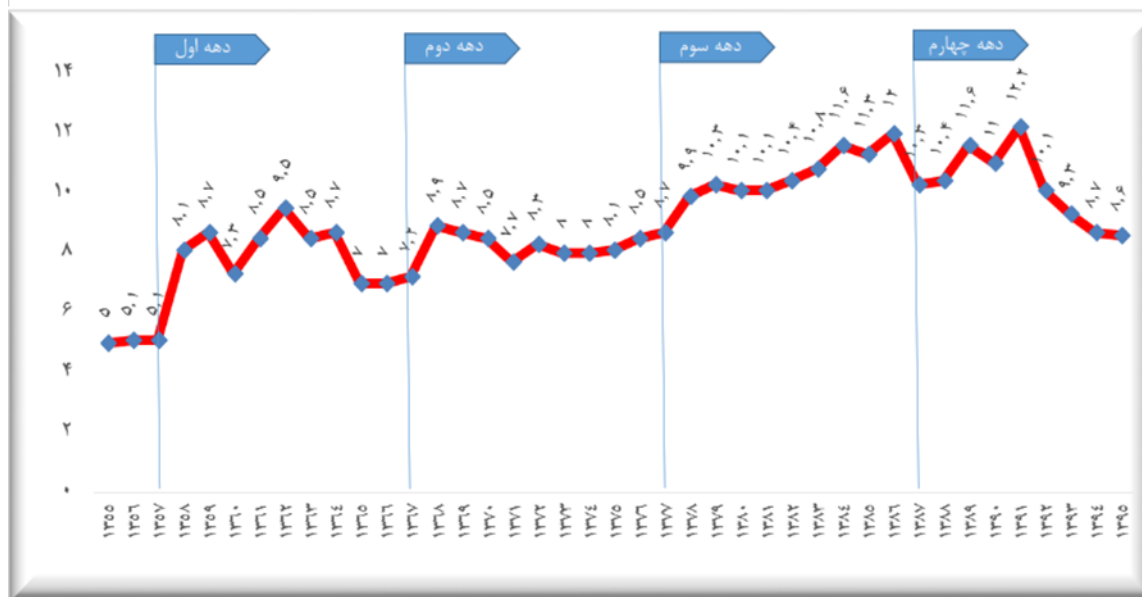
تحولات شاخص های ازدواج

۲ - میزان های ازدواج

نرخ خام ازدواج (خارج قسمت تعداد ازدواج ها در یک سال، تقسیم به کل جمعیت همانسال، ضربدر ۱۰۰۰) در ایران طی سالهای ۱۳۵۵ الی ۱۳۸۶ به شرح نمودار زیر روند افزایشی و از ۱۳۸۷ به بعد با فراز و نشیب هایی روند کاهش داشته است. البته باید متذکر شد که میزان خام ازدواج شاخص مناسبی برای پی بردن به تحولات ازدواج در جامعه نیست. چون تعداد ازدواج ها به میزان زیادی متأثر از ساختار سنی جمعیت است. به همین جهت در دهه سوم، به شرح نمودار زیر، به دلیل افزایش جمعیت جوانان در سن ازدواج (عمدتاً موالید دهه شصت)، میزان خام ازدواج افزایش یافته و در نیمه آخر دهه چهارم به دلیل کاهش تعداد جوانان در سن ازدواج، این میزان کاهش داشته است.

تحولات شاخص های ازدواج

نمودار 2. روند تغییرات نرخ خام ازدواج ثبت شده طی سالهای 1355 تا 1395

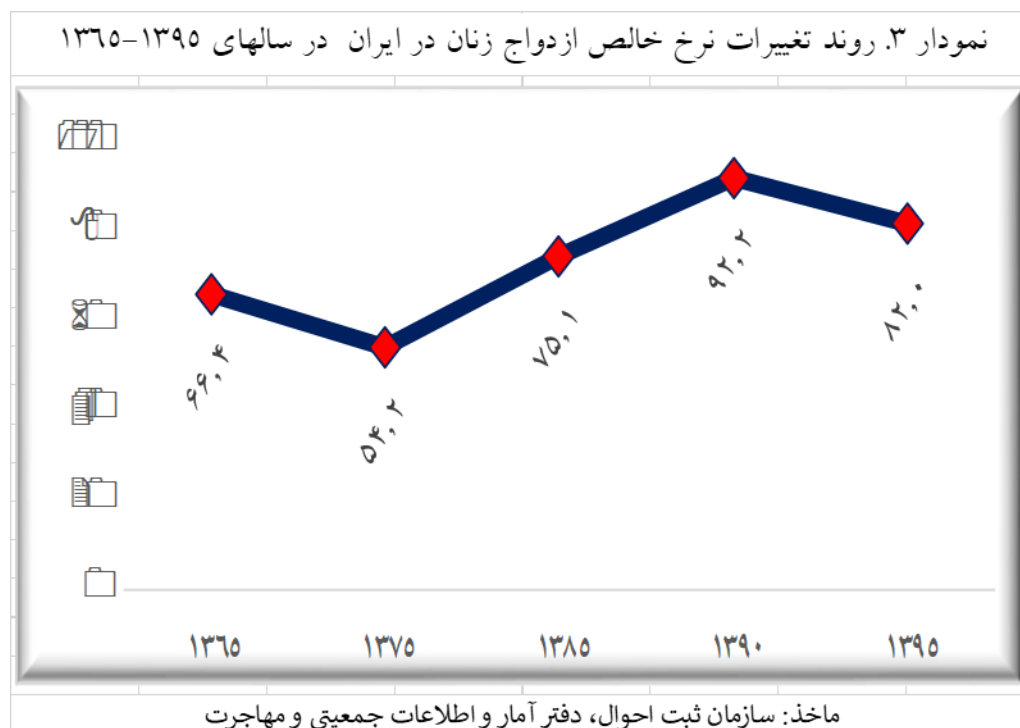
ماخذ: سازمان ثبت احوال، دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی و مهاجرت

تحولات شاخص های ازدواج

۲ - میزان های ازدواج

برای بهتر پی بردن به تغییرات میزان ازدواج، فارغ از تحولات ساختار سنی جمعیت، «نرخ خالص ازدواج» که نسبت تعداد ازدواج ها در یک سال بر تعداد کل زنان هرگز ازدواج نکرده همان سال (ضربدر ۱۰۰۰) را نشان می دهد ، اطلاعات واقع گرایانه تری از میزان ازدواج را در اختیار ما قرار می دهد.

تحولات شاخص های ازدواج

تحولات شاخص های ازدواج

۳- پیش‌رسی و عمومیت ازدواج

یکی از موارد عمده در سنجش تحولات ازدواج، محاسبه پیش‌رسی و عمومیت ازدواج است. پیش‌رسی ازدواج، بر مبنای نسبت افراد ازدواج کرده ۱۹-۱۵ ساله به کل جمعیت همین گروه سنی (ضربدر ۱۰۰)، و عمومیت ازدواج، از طریق نسبت افراد ۵۰ ساله ازدواج کرده به کل جمعیت ۵۰ ساله (ضربدر صد)، محاسبه می‌شود. هرچه درصد مربوط به پیش‌رسی ازدواج بیشتر باشد، پیش‌رسی ازدواج در آن جامعه بیشتر است. با مراجعه به جدول زیر، مشاهده می‌شود که اولاً پیش‌رسی ازدواج در بین زنان بیش از مردان است. ثانیاً طی سالهای ۹۵-۱۳۶۵ از شدت پیش‌رسی ازدواج مردان و زنان ۱۹-۱۵ ساله کاسته شده است.

تحولات شاخص های ازدواج

جدول ۳: پیش‌رسی و عمومیت ازدواج مردان و زنان در سالهای ۹۵-۱۳۶۵

پیش‌رسی یا عمومیت ازدواج	جنس	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
پیش‌رسی ازدواج (درصد)	مرد	۱۰/۲	۳/۴	۳/۰	۲/۴	۲/۵
ازدواج کرده های ۱۵-۱۹	زن	۳۵/۹	۱۸/۶	۱۷/۷	۲۴/۵	۲۱/۵
عمومیت ازدواج (درصد)	مرد	۹۸/۵	۹۹/۰	۹۸/۹	۹۸/۶	۹۸/۲
ازدواج کرده های ۵۰ ساله)	زن	۹۹/۱	۹۸/۹	۹۸/۵	۹۷/۸	۹۶/۹

تحولات شاخص های ازدواج

۴ - شیوه های همسرگزینی

برای پی بردن به شیوه همسرگزینی زوجین در کشور، از نتایج یافته های پیمایش ملی خانواده (۱۳۹۸) استفاده کرده ایم که نتایج آن در جدول زیر ارائه شده است. در ضمن به منظور سنجش تحولات این شاخص، شیوه همسرگزینی پاسخگویان در سه گروه سنی ۱۵-۲۹، ۳۰-۴۹ و ۵۰ سال به بالا مورد مقایسه قرار گرفته است. نتایج یافته ها به شرح جدول ۴ نشان می دهد که چهار معیار، فامیل بودن (۲۳/۷ درصد)، از طریق معرفی اقوام (۲۱/۴ درصد)، از طریق معرفی اعضای خانواده (۱۹/۵ درصد) و هم محله بودن (۱۵/۱ درصد) در صدر قرار دارند که همگی از نوع روشهای سنتی آشنایی با همسر می باشند. که در مقایسه ارقام سه نسل مشاهده می شود که درصد این ارقام برای افراد جوان کمتر از افراد میانسال و سالخورده است. در عوض روشهای مدرن آشنایی با همسر(مانند آشنایی: در دانشگاه و کلاسهای آموزشی، در مهمانی، از طریق اینترنت و پارک و سینما و خیابان)، برای افراد جوان بیش از نسلهای مسن تر است.

تحولات شاخص های ازدواج

جدول ۴: توزیع درصد پاسخگویان بر حسب نحوه آشنایی با همسر به تفکیک گروههای سنی

نحوه آشنایی با همسر	۱۵-۲۹	۳۰-۴۹	۵۰+	کل
فامیل بودن	۱۹/۸	۲۳/۵	۲۵/۹	۲۳/۷
از طریق معرفی اقوام	۲۳	۲۱/۳	۲۱/۱	۲۱/۴
از طریق معرفی اعضای خانواده	۱۸/۸	۱۹/۴	۱۹/۷	۱۹/۵
از طریق معرفی دوستان و آشنایان	۱۵/۱	۱۵/۴	۱۴/۴	۱۵/۱
هم محله بودن	۹/۷	۹/۷	۱۲/۳	۱۰/۹
آشنایی در محیط کار	۳/۴	۵/۱	۴/۳	۴/۳
آشنایی در دانشگاه و کلاسهای آموزشی	۴/۲	۱/۶	۰/۲	۱/۴
در مهمانی ها	۲/۱	۱/۵	۰/۶	۱/۳
آشنایی از طریق اینترنت	۱	۰/۲	۰	۰/۳
در سایر موقعیتهای (پارک ، سینما، خیابان)	۲/۹	۲/۳	۱/۵	۲/۱
جمع	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

تحولات شاخص های ازدواج

۵ - معیارهای انتخاب همسر

نتایج نشان می دهد که ، هریک از معیارهای انتخاب همسر، بین سه نسل تفاوت معنادار وجود دارد. در ضمن این تفاوت برای معیارهای سنتی (مانند: عشق، معاشرتی بودن، عدم استفاده از الکل و سیگار، بکارت زن، انجام فرایض مذهبی و...) مثبت بوده یعنی میانگین نمره نگرش این معیارها در نسل های اول و دوم بیش از نسل جوان یا جوانتر ها است. در عوض جهت رابطه در معیار های مدرن (مانند: درآمد بالا، زیبایی و آراستگی و ثروتمند بودن خانواده همسر) منفی است، یعنی جوانتر ها بیشتر به این معیار ها پایبند بوده اند. با توجه به این نتایج می توان گفت که معیارهای همسرگزینی در ایران با تحول همراه است

تحولات شاخص های ازدواج

جدول ۵: میانگین نمره نگرش مردان و زنان ۱۵ ساله به بالا در مورد معیارهای انتخاب همسر به تفکیک گروههای سنی آنها

نگرش	گویه	۱۵-۲۹	۳۰-۴۹	۵۰+	کل	ضریب آماري	سطح معناداری
سنتی	عشق	۴/۵۶	۴/۶۲	۴/۶۵	۴/۶۱	۰/۰۳	۰/۰۰۴
	معاشرتی بودن	۴/۳۴	۴/۴۹	۴/۵۲	۴/۴۵	۰/۰۸	۰/۰۰۰
	استفاده نکردن از مشروبات ال	۴/۱۳	۴/۲۰	۴/۳۲	۴/۲۱	۰/۰۴	۰/۰۰۰
	عدم مصرف سیگار	۴/۱۳	۴/۱۹	۴/۲۹	۴/۲۰	۰/۰۴	۰/۰۰۱
	بکارت زن	۳/۹۹	۴/۰۴	۴/۱۸	۴/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۰۰
	انجام فرائض دینی	۳/۶۸	۳/۸۲	۴/۰۲	۳/۸۳	۰/۰۹	۰/۰۰۰
	قومیت یکسان	۳/۴۱	۳/۵۴	۳/۵۴	۳/۵۰	۰/۰۵	۰/۰۰۰
	فامیل بودن همسر	۲/۶۲	۲/۶۶	۲/۸۲	۲/۶۹	۰/۰۵	۰/۰۰۰
مدرن	درآمد بالا	۳/۸۴	۳/۷۷	۳/۷۵	۳/۷۸	۰/۰۳-	۰/۰۱۱
	زیبایی و آراستگی	۳/۸۲	۳/۷۱	۳/۶۸	۳/۷۴	۰/۰۴-	۰/۰۰۱
	ثروتمند بودن خانواده همسر	۳/۱۳	۲/۹۵	۲/۸۶	۲/۹۸	۰/۰۸-	۰/۰۰۰

نمره نظر پاسخگویان از حداکثر ۵ تا حداقل ۱ متغیر است

تحولات شاخص های ازدواج

۶ - نگرش به ازدواج

نگرش پاسخگویان نسبت به ازدواج، توسط ۱۰ گویه، مورد سنجش قرار گرفته است. در این مطالعه پس از بررسی و ارزیابی گویه ها، ۴ گویه مربوط به ابعاد سنتی ازدواج بوده و ۶ گویه مربوط به نگرش های مدرن بودند. چنانکه در جدول زیر ملاحظه می شود، نگرش افراد در مورد هر گویه در سه نسل تفاوت معنادار دارند. و جهت رابطه در نگرش های سنتی مثبت و در نگرش های مدرن منفی است. به عبارتی افراد مسن تر بیشتر با گویه های سنتی موافق بوده و افراد جوان به نسبت بیشتر، طرفدار ابعاد مدرن در ازدواج بوده اند. بنابراین می توان گفت که در جامعه ایران، نگرش به ازدواج با تغییر همراه است.

تحولات شاخص های ازدواج

جدول ۶: میانگین نمره نگرش مردان و زنان ۱۵ ساله بی‌الا در مورد ازدواج به تفکیک گروه‌های سنی آنها

نگرش	گویه	۱۵-۲۹	۳۰-۴۹	۵۰+	کل	ضریب آماري	سطح معناداري
سنتي	ازدواج یک پیوند و تعهد همیشگی و تا آخر عمر است	۳/۸۷	۳/۹۴	۴/۱۵	۳/۹۷	۰/۱۰	۰/۰۰۰
	در ازدواج، زن حتما باید باکره باشد	۳/۶۳	۳/۶۸	۳/۸۹	۳/۷۱	۰/۰۷	۰/۰۰۰
	بدون ازدواج زندگی رضایت بخش نیست	۳/۲۹	۳/۵۳	۳/۷۱	۳/۵۰	۰/۱۳	۰/۰۰۰
	ازدواج فامیلی موفق تر از ازدواج با غریبه ها است	۲/۵۸	۲/۷۱	۲/۸۷	۲/۷۲	۰/۱۰	۰/۰۰۰
مدرن	رابطه دوستی دختر و پسر قبل از ازدواج اشکالی ندارد	۳/۱۶	۲/۸۱	۲/۶۴	۲/۸۷	۰/۱۴-	۰/۰۰۰
	دختران می توانند از پسران خواستگاری کنند	۲/۹۷	۲/۹۰	۲/۸۰	۲/۹۰	۰/۰۴-	۰/۰۰۵
	ازدواج مانع پیشرفت است	۲/۳۴	۲/۲۲	۲/۲۷	۲/۲۷	۰/۰۳-	۰/۰۱۴
	داشتن رابطه جنسی برای مردی که ازدواج نکرده است	۲/۳۷	۲/۲۳	۲/۰۰	۲/۲۱	۰/۱۰-	۰/۰۰۰
	زندگی دختر و پسر بدون ازدواج رسمی (قانونی) اشکال	۲/۱۶	۱/۹۵	۱/۷۷	۱/۹۷	۰/۱۰-	۰/۰۰۰
	داشتن رابطه جنسی برای زنی که ازدواج نکرده است اش	۲/۰۳	۱/۹۳	۱/۸۰	۱/۹۳	۰/۰۷-	۰/۰۰۰

نمره نظر پاسخگویان از حداکثر ۵ تا حداقل ۱ متغیر است

تحولات شاخص های ازدواج

۷ - نگرش نسبت به : سن ازدواج، موافقت خانواده با ازدواج و اهمیت برگزاری مراسم ازدواج

سن پیشنهادی ازدواج از سوی پاسخگویان، برای مردان و زنان به ترتیب برابر بود با ۲۴/۷ و ۲۰/۹ سال. در مقایسه نگرش سه نسل مشاهده می شود که نسلهای جوانتر معتقد به سن ازدواج بالاتر نسبت به افراد مسن تر بودند. در ضمن میانگین نمره میزان موافقت خانواده با ازدواج فرد، در بین جوانترها رو به کاهش است و در عوض اهمیت برگزاری مراسم ازدواج در نسلهای جوانتر پر طرفدارتر بوده است.

تحولات شاخص های ازدواج

جدول ۷: میانگین نمره نگرش مردان و زنان ۱۵ ساله به بالا در مورد سن مناسب ازدواج پسر و دختر ، میزان موافقت خانواده با ازدواج آنها و اهمیت برگزاری مراسم ازدواج، به تفکیک گروههای سنی آنها

گویه	۱۵-۲۹	۳۰-۴۹	۵۰+	کل	ضریب آماری	سطح معناداری
سن مناسب ازدواج پسر	۲۴/۸۰	۲۵/۰۸	۲۳/۸۷	۲۴/۶۸	۰/۰۹-	۰/۰۰۰
سن مناسب ازدواج دختر	۲۱/۱۷	۲۱/۰۸	۲۰/۱۹	۲۰/۸۶	۰/۰۹-	۰/۰۰۰
میزان موافقت خانواده با ازدواج	۳/۹۲	۴/۰۱	۴/۱۳	۴/۰۴	۰/۰۹-	۰/۰۰۰
اهمیت برگزاری مراسم ازدواج	۳/۴۹	۳/۱۰	۲/۹۶	۳/۱۸	۰/۰۹-	۰/۰۰۰

نمره نظر پاسخگویان از حداکثر ۵ تا حداقل ۱ متغیر است

تحولات شاخص های طلاق

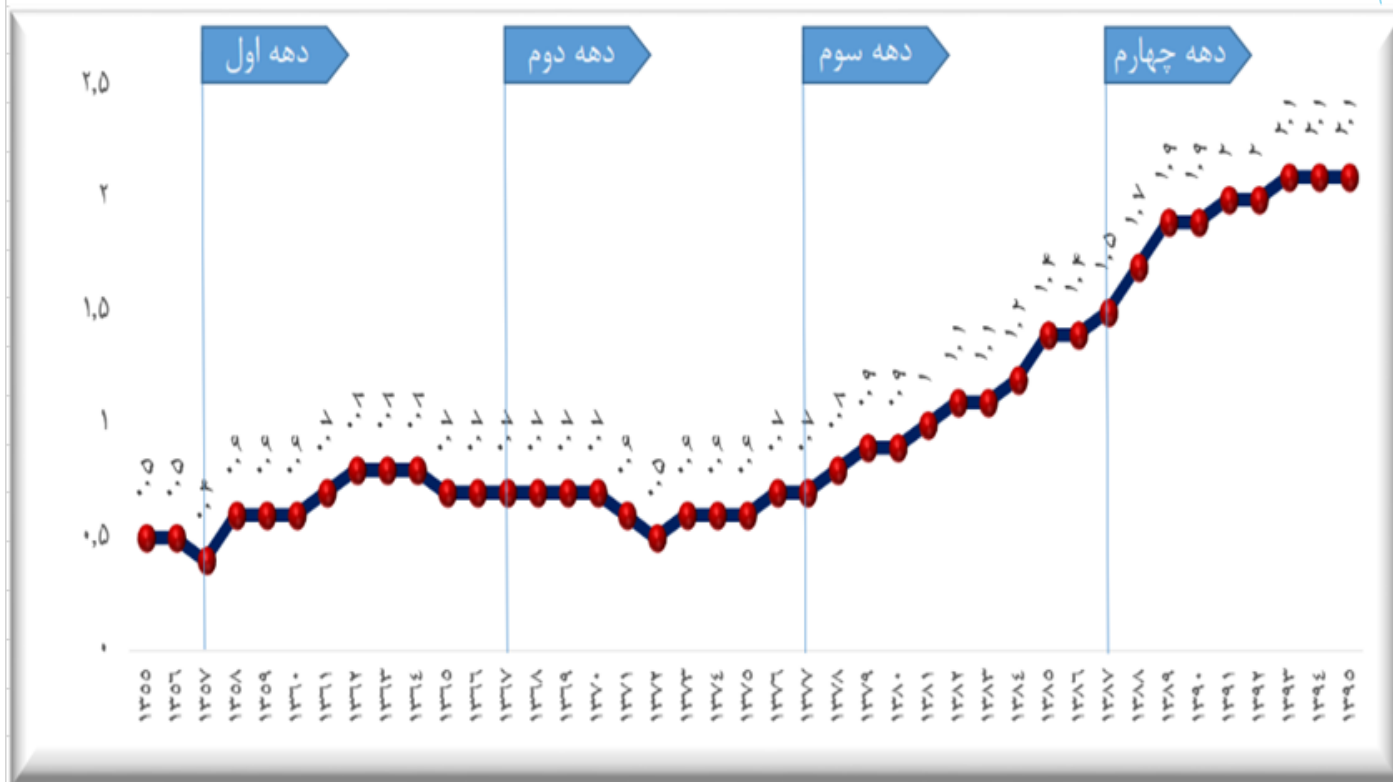
عامل دیگری که به تنوع اشکال خانواده کمک کرده است، رواج پدیده گسست ازدواج یا طلاق است. در دهه های اخیر ازدواج نه تنها به سنین بالاتر انتقال یافته، بلکه وقتی هم که به وقوع می پیوندد بیشتر از هر زمان دیگری در تاریخ، محتمل است که به طلاق منجر شود. بنابراین یکی از آسیب هایی که خانواده را تهدید می کند پدیده طلاق است.

۱ - روند تحولات میزان های طلاق

روند تحولات نرخ خام طلاق (خارج قسمت تعداد طلاق های واقع شده در یکسال تقسیم بر کل جمعیت همانسال، ضربدر ۱۰۰۰) در کشور طی سالهای ۱۳۹۵-۱۳۵۵ در نمودار زیر نمایش داده شده است.

تحولات شاخص های طلاق

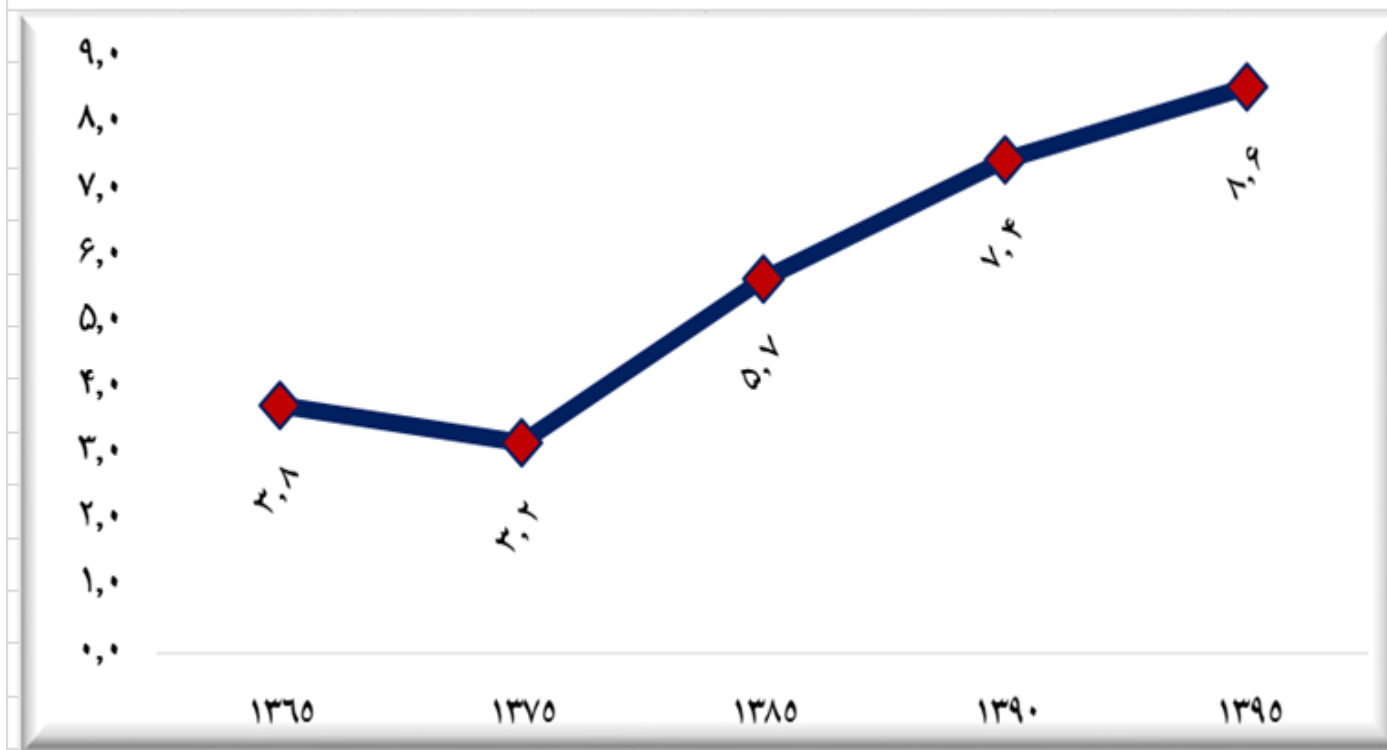
نمودار 4. روند تغییرات نرخ خام طلاق در کشورهای 1355 تا 1395

ماخذ: سازمان ثبت احوال، دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی و مهاجرت

تحولات شاخص های طلاق

نمودار ۵. روند تغییرات نرخ خالص طلاق در ایران در سالهای ۱۳۶۵-۱۳۹۵

ماخذ: سازمان ثبت احوال، دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی و مهاجرت

تحولات شاخص های طلاق

۲ - نگرش به طلاق

برای سنجش نگرش پاسخگویان نسبت به ابعاد مختلف طلاق، ۱۰ گویه در قالب طیف ۵ قسمتی از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف مورد پرسش قرار گرفت. میانگین نمره نگرش پاسخگویان در مورد هر گویه در سه نسل محاسبه و در جدول زیر ارائه شده است. پس از ارزیابی گویه ها، ۸ گویه جنبه سنتی داشته و ۲ گویه در قالب نگرش مدرن قرار گرفتند. با مراجعه به این جدول مشاهده می شود که بین میانگین نمره نگرش پاسخگویان در هر گویه، در سه نسل تفاوت معنی دار وجود دارد. میانگین نمره پاسخگویان مسن تر در گویه های سنتی بالاتر بوده و در عوض در گویه های مدرن، جوانترها نمره میانگین بیشتری کسب نموده اند. این تغییرات به خوبی تفاوت نگرش های نسل های جوانتر با مسن ترها را نشان می دهد.

تحولات شاخص های طلاق

جدول ۸ : میانگین نمره نگرش مردان و زنان ۱۵ ساله ببالا در مورد طلاق به تفکیک گروههای سنی آنها

نگرش	گویه	۱۵-۲۹	۳۰-۴۹	۵۰+	کل	ضریب سطح آماري معنادار
سنّتی	بخاطر فرزندان تحت هر شرایطی باید از طلاق پرهیز کرد	۳/۱۱	۳/۲۹	۳/۶۲	۳/۳۲	۰/۰۰۰
	طلاق باعث بوجود آمدن مشکل در تأمین هزینه های زندگی	۳/۱۲	۳/۲۹	۳/۵۵	۳/۳۱	۰/۰۰۰
	طلاق باعث فشارهای اجتماعی و انگشت نما شدن می شود	۳/۲۱	۳/۱۷	۳/۵۰	۳/۲۷	۰/۰۰۰
	طلاق باعث لطمه خوردن به آبروی خانوادگی می شود	۲/۸۴	۲/۸۲	۳/۳۳	۲/۹۶	۰/۰۰۰
	طلاق احتمال پیدا کردن همسر مناسب را از بین می برد	۲/۸۰	۲/۷۸	۳/۱۹	۲/۸۹	۰/۰۰۰
	در هر وضعیتی زن و شوهر نباید طلاق بگیرند	۲/۵۴	۲/۶۳	۲/۹۹	۲/۷۰	۰/۰۰۰
	طلاق باعث از دست دادن حمایت خانواده ی پدری می شود	۲/۵۲	۲/۵۵	۲/۹۷	۲/۶۵	۰/۰۰۰
مدرن	زن مطلقه باید برای حفظ امنیت خود طلاق را پنهان کند	۲/۴۴	۲/۴۰	۲/۷۱	۲/۴۹	۰/۰۰۰
	بعد از طلاق فرد می تواند زندگی خود را آنطور که دوست دارد	۲/۸۰	۲/۶۸	۲/۶۱	۲/۷۰	۰/۰۰۰
	طلاق باعث رهایی از قید و بندها و محدودیت های زندگی	۲/۷۳	۲/۶۸	۲/۳۷	۲/۵۷	۰/۰۰۰

نمره نظر پاسخگویان از حداکثر ۵ تا حداقل ۱ متغیر است

بحث و نتیجه گیری

به دنبال مدرنیته و جهانی شدن، سبک زندگی خانوادگی در ایران طبق نظریه گذار جمعیتی دوم، با تغییراتی مانند: افزایش میانگین سن در اولین ازدواج؛ کاهش نسبت افراد ازدواج کرده، افزایش طلاق، کاهش میزان ازدواج های مجدد متعاقب طلاق و بیوگی، کاهش بیشتر فرزندآوری متأثر از به تأخیر انداختن آن و افزایش سن والد شدن، افزایش فرزندآوری خارج از ازدواج، افزایش بی فرزندی قطعی در میان زوجین، افزایش نیازهای سطح بالاتر، از قبیل، استقلال فردی و خودشکوفایی، و همچنین افزایش همانندی در نقشهای جنسیتی و استقلال اقتصادی زنان همراه می باشد.

بحث و نتیجه گیری

دیدگاه گذار جمعیتی دوم بر مواردی مانند: افزایش میانگین سن ازدواج؛ کاهش نسبت افراد ازدواج کرده و افزایش طلاق اشاره می کند. با توجه به تغییرات شاخص های ازدواج و طلاق در کشور، می توان نتیجه گرفت که ایران نیز مانند بسیاری از کشورهای توسعه یافته وارد مرحله گذار جمعیتی دوم شده است.

افزایش سن ازدواج در ایران عمدتاً ناشی از تغییرات سبک زندگی خانوادگی است. لوکس گرایی، فاصله گیری از ساده زیستی، مادیگرایی، چشم و هم چشمی، مصرف گرایی، فخرفروشی و ... اخلاق رایج خانواده ها شده است. چنانکه درآمد بالا و ثروتمند بودن خانواده همسر از معیارهای عمده جوانان در ازدواج می باشد.

بحث و نتیجه گیری

این نوع ترجیحات نه تنها باعث افزایش سن ازدواج جوانان شده است، بلکه هم کفو بودن و انتخاب همسر مناسب را نیز به خطر انداخته و به افزایش ناپایداری خانواده و طلاق منجر شده است. تغییرات سبک زندگی خانوادگی در ایران علاوه بر تأثیر پذیری از مدرنیزاسیون و جهانی شدن، ناشی از رفتارهای فرهنگی بیمارگونه در میان بسیاری از متولیان امور فرهنگی و اجرایی کشور می باشد. بنابراین برای سیاستگذاری جهت افزایش میزان ازدواج، کاهش سن ازدواج و کاهش میزان طلاق، بجای ارائه وام و تسهیلات برای ازدواج و یا صدور بخشنامه برای کاهش طلاق، می بایست در زمینه مسائل فرهنگی و تغییر مولفه های سبک زندگی در کشور اقدامات ویژه بعمل آید.

با سپاس

از حضور و صبر و حوصله شما